

ISSN 1451-5415

Г О Д И Ш Њ А К

ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК И КЊИЖЕВНОСТ

Година XX, број 8

Филозофски факултет у Нишу

Ниш, 2006.

Радмила Жугић (Београд)

ПРЕДЛОЗИ У РЕЛАЦИОНИМ МИКРОТОПОНИМИМА ЈАБЛАНИЧКОГ КРАЈА (ГРАМАТИЧКИ И ОНОМАСТИЧКИ АСПЕКТ)

Сажетак. У раду ћемо настојати да на примерима двочланих микротопонима јабланичког краја од предлога и именице у општем падежу покажемо да предлог, везујући се за именицу у општем падежу, чини синтагму месног значења која може имати различите падежне функције, у зависности од врсте предлога. Покушаћемо, такође, да укажемо на две основне функције структуралних елемената ове групе микротопонима: граматичку и ономастичку функцију. Настојаћемо да се приближимо одговору на питање шта се дешава са предлошко-падежном синтагмом као именом локалитета када њоме треба означити однос именованог локалитета према говорном лицу, односно када се микротопоним ове граматичке структуре стави у било коју другу синтаксичку функцију изван номинативне. Одговор на ово питање био би истовремено и одговор на питање зашто се оваква имена локалитета, иако врше ономастичку функцију, не могу сматрати правим онимима, односно микротопонимима.

Кључне речи: предлошко-падежна синтагма, релациони микротопоним, граматичка структура, ономастичка структура, синтаксичка функција, ономастичка информативност.

Под синтагмом релациони микротопоними подразумевамо оне називе локалитета који су мотивисани просторним односом према већ постојећим микротопонимима или апелативима. Овим термином служи се Н. Богдановић који под њима подразумева топониме који су по структури предлошко-падежне синтагме.¹ Наша грађа показује да је на истраживаном подручју овакав начин именовања локалитета од предлога и именице у општем падежу (надаље: ОП), врло честа појава. У којој мери овакве граматичке структуре са утврђеним редом конституената обављају функцију диференцијације међу називима

---

¹ Богдановић 2002: 285.

локалитета, односно ономастичку функцију, моћи ћемо да сагледамо након анализе оваквих микропонима које наводимо по азбучном реду предлога.

Више мос (њ. и л. у Луг.²), *Више насип* (њ. и л. у Луг.), *Више цркву* (њ. у Турк.), *Више Чубуру* (њ. и л. у Д. Вран.).

Микропонимима с предлогом ВИШЕ именовани су локалитети који се налазе изнад објекта, с горње стране објекта означеног именицом. Предлошко-именичка синтагма од предлога ВИШЕ и именице у ОП, има значење генитива. Познато је да се у стандардном језику овај предлог употребљава с обликом генитива за одређивање места које је изнад појма с именом у генитиву или на горњој страни тога појма.³

До Јаз (њ. и ш. у Бошњ.), *До кућу* (њ. у М. Војл.), *До насип* (њ. у Церн.), *До поток* (њ. у Белан.), *До реку* (паш. у М. Војл. и ш. у Ћен.), *До шуму* (њ. у Ћен.).

Предлогом ДО у наведеним називима прецизирано је да се новоименовани објекти налазе у непосредној близини објекта према којима је извршено именовање. Овај предлог у нашим примерима иде уз именицу у ОП са генитивном функцијом, али је значење ове синтагме семантички еквивалент синтагме ДО + Г у стандардном језику.⁴ Означавање месног односа просторне оријентације синтагмом ДО + ОП потврђено је у говору Параћинског Поморавља, али се закључује да у именима локалитета претеже генитивна форма.⁵

Испод Виногради (њ. у Турк.), *Испод Гробје* (њ. и л. у Д. Вран.), *Испод Лојзе* (њ. и л. у Д. Вран.), *Испод насип* (л. у Ждег.), *Испод село* (њ. у Д. Стоп.).

Једно од значења предлога ИСПОД у савременом српском језику је значење места на коме се нешто налази вертикално под

² Скраћенице за насеља у којима је бележена микропонимија: Белан. (Белановце), Бошњ. (Бошњаце), В. Војл. (Велико Војловце), Вин. (Винарце), Вл. (Власе), Г. Синк. (Горњо Синковце), Д. Вран. (Доњо Врановце), Д. Стоп. (Доњо Стопање), Д. Трњ. (Доњо Трњане), Дрвод. (Дрводеља), Ждег. (Ждеглово), Живк. (Живково), Зал. (Залужње), Коњ. (Коњино), Луг. (Лугаре), М. Војл. (Мало Војловце), Милан. (Миланово), Печ. (Печењевце), Приб. (Прибој), Свир. (Свирице), Тог. (Тогочевце), Турк. (Турковце), Ћен. (Ћеновац), Церн. (Церница).

³ Стевановић 1991: 280.

⁴ Исто, 296.

⁵ Милорадовић 2003: 94.

појмом с именом у генитиву, као и место у близини тога појма на његовој доњој страни.⁶

У наведеним микропонимима предлог ИСПОД је у функцији успостављања просторне релације указујући на то да се овако именовани објекти налазе с доње стране или у близини објеката који су исказани топономастичким апелативима или топонимима. Овај предлог такође иде уз именицу у ОП са генитивном функцијом и синтагма ИСПОД + ОП семантички је еквивалентна са синтагмом ИСПОД + Г у стандарном српском језику.

Куде воденицу (њ. и л. у В. Војл., л. у Д. Вран., њ. и воћ. у Ждег., њ. у Ћен.), *Куде гробје* (л. у Белан. и В. Војл., њ. у Дрвод., Зал., Милан. и Ћен.), *Куде јаз* (њ. у Ћен.), *Куде кућа* (паш. у Д. Вран.), *Куде дољи* (њ. у Турк.), *Куде дуче* (локалитет у Д. Стоп. који служи као зборно место), *Куде Лојзе* (њ. и л. у Д. Вран.), *Куде Мос* (њ., паш. и врб. у Ћен.), *Куде цркву* (њ. у Турк.), *Куде школу* (њ. у Вин.).

Предлог КУДЕ је синоним предлога КОД у стандардном језику. Све службе овог предлога који се увек слаже с обликом генитива, обухваћене су у нашем стандардном идиому општим генитивним значењем тицања.⁷ Ту се такође каже да он, између осталог, одређује место на коме се нешто налази, а које је у близини појма с именом у генитиву уз који долази.⁸ У напред наведеним микропонимима, предлогом КУДЕ се прецизира да се именовани локалитети налазе у близини онога што значи именица у ОП са генитивном функцијом.

На бостаниште (њ. у Вин.), *На брег* (њ. у Ждег.), *На бунар* (њ. у Г. Синк. и Турк.), *На бандер* (њ. у Г. Синк.), *На врбу* (њ. у Свир.), *На горун* (њ. у Тог. и Турк.), *На долину* (њ. у Турк.), *На друм* (њ. у Турк.), *На јасен* (њ. у Живк.), *На крушку* (њ. у Турк.), *На међу* (л. у Луг.), *На рупе* (њ. у Д. Трњ.), *На сливу* (њ. у Ждег.), *На чешму* (л. у Свир.), *На шип* (њ. у Д. Стоп.).

Предлог НА се како у стандардном језику⁹, тако и у неким дијалектима српског језика¹⁰ употребљава не само са локативом већ и са неким другим падежним облицима. Његово основно значење у

⁶ Стевановић 1991: 275.

⁷ Исто, 302.

⁸ Исто, 303.

⁹ Исто, 488

¹⁰ Милорадовић 2003: 145, 182-184, 206, 261-267; Богдановић 1979: 116, 117; Богдановић 1987: 239; Марковић 2000: 226, 127.

локативној синтагми у стандардном идиому је одређивање места на горњој површини, на отвореном простору, на горњој страни или на некој висини.¹¹ У микротопонимским синтагмама предлог НА се везује за именицу у ОП са локативном функцијом и конкретизује просторни однос овако именованог локалитета и топономастичких апелатива као оријентира.

Под брег (воћ. у Ћен.), *Под Гробје* (воћ. у Д. Вран.), *Под Забел* (њ. у Ћен.), *Под коло* (њ. и л. у Коњ.), *Под Копак* (њ. у Свир.), *Под Корију* (њ. у В. Војл.), *Под Лојзе* (њ. у Д. Стоп.), *Под насип* (њ. у Мил.), *Под Плоче* (њ. у Ждег.), *Под Рид* (њ. у Луг. и Печ., њ. и ш. у Д. Вран., л. у Ждег.), *Под Страну* (њ. у Ждег. и Луг.), *Под Шуму* (њ. у Ћен.).

У стандардном језику предлогом ПОД с именом у инструменталу означава се место које се налази с доње стране појма у инструменталу, односно испод овог појма.¹²

Наведени примери микротопонима показују да се и у случају предлога ПОД месно значење остварује везом предлога са именом у ОП са инструменталном функцијом.

Појава употребе општег падежа у инструменталној функцији карактеристична је за све говоре косовско-ресавског дијалекта.¹³ Појава искључиве употребе општег падежа у инструменталној функцији није необична у говору јабланичког краја који припада јужноморавским говорима, али јесте необична за говор Параћинског Поморавља с обзиром на његов периферијски положај у оквиру косовско-ресавског дијалекта коме припада.¹⁴

Преко долину (њ. у Д. Вран. и Приб.), *Преко Бару* (њ. и л. у Д. Трњ.), *Преко поток* (њ. у Д. Вран.), *Преко пругу* (њ. и л. у Приб.), *Преко реку* (њ. и л. у Ждег., Луг., М. Војл., Турк. и Ћен.).

Предлог ПРЕКО у синтагматској вези с генитивом остварује у стандардном српском месно значење као примарно.¹⁵ Месним генитивом с предлогом ПРЕКО, као и са предлозима *дуж*, *посред* и сличним, како наводи М. Ивић, обележава се «одмеравање простора», односно «одмеравање заузетог положаја у границама познатог места».¹⁶

¹¹ Стевановић 1991: 488.

¹² Исто, 476.

¹³ Ивић П. 1985: 104.

¹⁴ Милорадовић 2003: 242.

¹⁵ Стевановић 1991: 229-231.

¹⁶ Ивић М. 1958: 144.

Сматрамо да се у релацијским микропонимима јабланичког краја од предлога ПРЕКО и ОП у генитивној функцији, управо реализује оно значење месног генитива с предлогом ПРЕКО о коме говори М. Ивић, наравно по балканистичком обрасцу ПРЕКО + ОП, уопштеном у говору јабланичког краја.

У врбе (њ. у Ждег.), *У реку* (њ. у Вл. и Свир. уз обалу Јабланице), *У село* (њ. у В. Војл.), *У тополе* (ш. у Д. Вран.).

«Предлогом У с обликом локатива означава се /у стандардном српском/ место у унутрашњости или у границама . . . појма с именом у овоме падежу, /односно/ одређује се где се у унутрашњости нешто налази, збива или врши».¹⁷ Као у стандардном, тако и у народним говорима, месно значење локатива с предлозима У и НА, примарно је значење.

Уз пут (њ. у Ћен.), *Уз путину* (њ. у Бошњ.).

Предлошко-падежном синтагмом УЗ + А у стандардном српском језику, означава се, између осталог, «да се нешто налази или бива поред онога што означава име у акузативу».¹⁸ С. Милорадовић каже да се у говору Параћинског Поморавља, синтагмом УЗ + А може, између осталог, «интерпретирати . . . нечија позиција»¹⁹ (позиција нечега или некога – подвукла Р. Ж.).

У нашим микропонимима, синтагматском конструкцијом УЗ + А/ОП прецизира се вид просторног односа новоименованог локалитета према топономастичком апелативу у А/ОП, односно истиче се релациони однос положаја или простирања овако именованог локалитета према објекту с именом у А/ОП.

На основу изложене грађе, могућно је извести следеће закључке:

1. Са становишта граматичке структуре ови микропоними представљају бинарне синтагме од предлога на првом и именице на другом месту.

2. Сваки од наведених предлога везујући се за ОП чини синтагму месног значења која може имати генитивну, инструменталну, локативну или акузативну функцију, у зависности од тога о ком предлогу је реч.

¹⁷ Стевановић 1991: 496.

¹⁸ Исто, 405.

¹⁹ Милорадовић 2003: 185.

3. Највећи број предлога у синтагматској вези са именом у ОП остварује генитивску функцију (ВИШЕ, ДО, ИСПОД, КУДЕ и ПРЕКО).

4. Предлози НА и У са ОП граде синтагме примарног месног значења са локативном функцијом.

5. Предлог ПОД са именом у ОП чини синтагму у инструменталној функцији.

6. Предлошко-падежна синтагма УЗ + ОП/А остварује акузативну функцију.

7. Свим наведеним предлошко-падежним синтагмама прецизира се релациони или просторни однос њима именованих локалитета према већ познатом микротопониму или топономастичком апелативу као оријентуру.

8. Именички конституент предлошко-падежне синтагме је у општем падежу који се у једнини поклапа са акузативом, а у множини са номинативом. Аналитизам у микротопонимији у складу је са оваквим деклинационим системом у говору јабланичког краја који припада јужноморавским говорима. Овакво стање констатује и Н. Богдановић²⁰ у топонимији сврљишког краја, а тако је и у микротопонимији бујановачког и прешевског краја.²¹

Он се јавља у виду топонима (*Под Корију*) што је истакнуто великим почетним словом, или у виду апелатива (*Преко реку*). Такође се види да су апелативи превасходно географски термини (брег, брдо, поток, река и сл.) или пак друге реалије које по особинама по којима се истичу служе као оријентире (кун, горун, дуче; друм, насип, мос; воденица, кућа, село и сл.; виноград, лојзе, поље; гробје, црква и сл.).

9. Сви микротопоними од предлога и именице у ОП функционишу у непромењеном облику само када су у значењу номинатива. Другим речима, они ће се понашати као синтагме са оваквим односом граматичких конституената у функцији властитих имена локалитета дотле док су у номинативном падежном облику, који се добија као одговор на питање: Како се зове овај њива и сл., или како викате овуј њиву, овуј ливаду и сл.? Међутим, у одговору на питања која захтевају смештање оваквог једног микротопонима у било коју другу синтаксичку функцију, у предлошко-падежној синтагми јављају се извесне промене.

²⁰ Богдановић 2002: 289.

²¹ Маринковић 2002: 134, 135.

Ово је најлакше уочити на примерима аблативног генитива уз глаголе кретања.

10. Микротопоним као донекле окамењена предлошко-именичка конструкција увек је у функцији локатива, јер он увек лоцира место и притом задржава међусобни однос конституената. Међутим, када треба означити однос именованог локалитета према говорном лицу, долази до разбијања предлошко-падежне синтагме. Одговори на питање: Одокле идеш? захтевају предлоге: *из, од*.

Узећемо по један микротопоним са сваким од наведених предлога да бисмо видели у каквом ће се граматичко-структуралном облику наћи у реченицама које су одговор на постављено питање. Да ли би одговор имао овакав след синтаксичких конституената? *Идем из Више насип, *из До Јаз, *из Испод лојзе, *из Куде воденицу, *из На бостаниште, *из Под брег, *из Преко бару, *из У тополе, *из Уз путину; *Идем од Више насип, *од До Јаз, *од Испод лојзе, *од Куде воденицу, *од На бостаниште, *од Под брег, *од Преко бару, *од У тополе, *од Уз путину. Овакве реченице се могу исконструисати, али се неће чути у непосредном комуницирању: уколико микротопоним садржи предлог просторног односа мировања, долази у несагласност са предлогом кретања.

11. Предлози *до, уз, преко, на* су несагласни, често и супротни са предлозима *од, из, у*. Један предлог показује однос према микротопониму уз који се налази, а други предлог однос према говорном лицу које се удаљава од микротопонима.

12. Гомилање предлога са супротним значењем даје бесмислицу и комуникативно је немогуће (*Идем од На бостаниште, *Идем из У тополе и др.). С друге стране, изостављање неког од предлога мења име датог микротопонима (Идем од тополе, Идем од Јаз и сл.), таква структура добија другачију ономастичку семантику и у крајњем исходу првобитни микротопоним има нулту ономастичку информативност.

13. На овако показаном примеру јасно се сагледава једна основна карактеристика микротопонима у виду предлошко-именичке синтагме: називи с предлозима имају дискурзивни карактер и могу «раздружити своје творбене морфеме» - да се могу изгубити или да буду преименовани.²² За овакве структуре Шимуновић наглашава да су то топоними у настајању који уместо идентификације истичу

---

²² Шимуновић 1976: 27.

локализацију и уместо описа оријентацију, који, дакле, у првом реду означавају (попут апелатива) а тек онда именују попут топонима.²³

14. Нарушена граматичка структура оваквих микропонима, односно покушај њеног превођења из номинативног значења у било коју другу синтаксичку функцију, мења првобитни микропоним: *Идем из До Јаз (предлог кретања уз предлог мировања – предлози се међусобно искључују), Идем из Јаз (изостављањем предлога ДО добијамо преименовање локалитета).

15. Стање на терену показује да предлошко-падежна синтагма може сачувати своју граматичку структуру, па према томе и ономастичку функцију диференцијације међу називима и идентификације одређеног локалитета и када се нађе у синтаксичкој функцији која није номинативна, нпр. када њоме треба означити однос именованог локалитета према говорном лицу. У таквој ситуацији корисници оваквих назива остварују идентификацију одређеног локалитета користећи нпр. другачија синтаксичка средства. Тако питање: Одокле идеш? може резултирати и оваквим одговорима: Идем из онуј њиву што гу викамо До Јаз, или: Идем од копање До Јаз).

16. Како видимо, овде имамо с једне стране појаву растакања граматичке структуре која води детопонимизацији, и с друге стране појаву опстајања оваквих назива локалитета с ономастичком функцијом, а што се постиже њиховим довођењем у везу са другачијим синтаксичким средствима.

17. Показана нестабилност релационих микропонима, њихова склоност ка губљењу предлошког конституента у синтаксичкој функцији која није номинативна, или очување основне структуре у другачијем синтаксичком окружењу чему се прибегава на комуникативном плану, иде у прилог тези да се они, иако под наведеним условима врше ономастичку функцију, не могу сматрати правим онимима, односно микропонимима.

18. Са ономастичког становишта ово су елиптичне трочлане синтагме од нултог идентификационог конституента и диференцијалног конституента од предлога и именице у општем падежу: И Ø + Д = И Ø + (предлог + именица ОП). Говоримо о нултом идентификационом члану на површинској структури, јер је у свести номинатора и корисника ових микропонима присутан неки од апелатива њива, ливада и сл. Идентификациони члан назива само

²³ Исто.

регистраује објекат којим се именује денотат и он је семантички празан топоелемент. У ономастичкој литератури назива се још и необележени члан.²⁴ У случајевима у којима је овај члан обележен, при чему је то обично именица (њива, ливада, поље и сл.), реч је о трочланим микротопонимима типа *Ливада до насип* структуре: именица у номинативу + предлог + именица у падежу, он је, без обзира на своју обележеност, семантички празан јер није у функцији диференцијације међу називима локалитета већ у функцији регистравања денотата. Носилац семантике двочланих релационих микротопонима са структурним обрасцем предлог + именица у падежу јесте предлошко-падежна конструкција као диференцијални конституент чијим се предлошким делом врши локацијско одређење назива који су настали из просторног односа објекта који се именује према другим објектима у околини.

ЛИТЕРАТУРА

Богдановић 1979: Недељко Богдановић, *Говори Бучума и Белог Потока*, Српски дијалектолошки зборник, XXV, Институт за српскохрватски језик, Београд.

Богдановић 1987: Недељко Богдановић, *Говор Алексиначког Поморавља*, Српски дијалектолошки зборник XXXIII, Српска академија наука и уметности и Институт за српскохрватски језик, Београд.

Богдановић 2002: Недељко Богдановић, *Предлошко-падежне синтагме у топонимији сврљичког краја*, Зборник Матице српске за филологију и лингвистику, XLV/ 1-2, Матица српска, Одељење за књижевност и језик, Нови Сад, 285-290.

Ивић М. 1958: Милка Ивић, *Систем предлошких конструкција у српскохрватском језику*, Јужнословенски филолог, XXII, Институт за српскохрватски језик, Београд, 141-166.

Ивић П. 1985: Павле Ивић, *Дијалектологија српскохрватског језика. Увод у штокавско наречје*, Матица српска, Нови Сад.

Маринковић 2002: Јаворка Маринковић, *Микротопонимија бујановачког и прешевског краја*, Ономатолошки прилози XV, Српска

---

²⁴ Хаџимејлић 1987: 118.

академија наука и уметности. Одељење језика и књижевности. Одбор за ономастику, Београд, 1-169.

Марковић 2000: *Говор Запања*, Српски дијалектолошки зборник, XLVII, Српска академија наука и уметности и Институт за српски језик, Београд, 7-307.

Милорадовић 2003: Софија Милорадовић, *Употреба надежних облика у говору Параћинског Поморавља*, Српска академија наука и уметности, Етнографски институт, књ. 50, Београд.

Стевановић 1991: Михаило Стевановић, *Савремени српскохрватски језик (Граматички системи и књижевнojeзичка норма) II, Синтакса*, Научна књига, Београд.

Хаџимејлић 1987: Јасна Хаџимејлић, *Микротопонимија Ластве*, Ономатолошки прилози VIII, Српска академија наука и уметности. Одељење језика и књижевности. Одбор за ономастику, 63-218.

Šimunović P. 1976: Petar Šimunović, *Toponimija Istarskog razvoda*, Onomastica jugoslavica, 6, Zagreb, 3-34.

Radmila Žugić

PREPOSITIONS IN RELATIONAL MICROTOPYNYMS OF THE JABLANICA REGION (GRAMMATICAL AND ONOMASTIC ASPECT)

Summary

The paper deals with prepositions as the first constituents of relational microtoponyms which, with a common case noun make preposition-cased syntagm of a local meaning with different case functions: genitive (*više, do, ispod, kude, preko*), instrumental (*pod*), locative (*na, u*) and accusative (*uz*), depending on the given preposition.

The examples of microtoponyms from the Jablanica region confirm that relational microtoponyms maintain their relation of grammatical constituents only when they have the function of the nominative. In all other syntactic functions, the original grammatical construction is violated, resulting in zero onomastic informative quality.